

การแก้ไขปัญหภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

แม่ชีราตรี สมพินิจ

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

sompinij@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสาเหตุและการแก้ไขปัญหภาวะโลกร้อน 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหภาวะโลกร้อน 3) บูรณาการการแก้ไขปัญหภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท 4) นำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการบูรณาการการแก้ไขปัญหภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

ผลการวิจัย พบว่า

ปัญหภาวะโลกร้อน มาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ สาเหตุภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ จนทำให้โลกไม่สามารถระบายความร้อนได้ จึงทำให้อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกเพิ่มสูงขึ้น กิจกรรมของมนุษย์ที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน คือ กิจกรรมที่ทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจก ในบรรยากาศเพิ่มมากขึ้น ส่วนสาเหตุภายใน ได้แก่ กระบวนการคิดหรือกระบวนการทัศนของมนุษย์ทั้ง 4 ทำให้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งทางกายและทางจิต ฉะนั้น การแก้ไขภาวะโลกร้อนจะมีได้โดยการลดการเกิดก๊าซเรือนกระจก และเปลี่ยนแนวคิดหรือสร้างแนวคิดเข้าสู่กระบวนการทัศน์ที่ 5 คือมองว่าทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติต่างพึ่งพาอาศัยกันและรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น และไม่ทำลายธรรมชาติ

ตามพุทธปรัชญาเถรวาท ภาวะโลกร้อนเกิดมาจากมนุษย์ขาดปัญญา คือความรู้ผิดชอบชั่วดี เป็นประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ และควรไม่ควร จนทำให้เกิด กิเลส ได้แก่ ความโลภ ความโกรธและความหลง ฉะนั้น ความพอดีในการบริโภคใช้สอยธรรมชาติจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีศีล คือพฤติกรรมถูกต้องเหมาะสมในการดำเนินชีวิต มีมัตตัญญู รู้จักประมาณในการใช้สอย มีสันโดษ คือรู้จักพอเพียง มีกตัญญู และมีเมตตา คือใช้ธรรมชาติอย่างทนุถนอม

วิธีการแก้ไขมีได้ 2 ระดับ ได้แก่ การแก้ไขระยะสั้น คือ ควบคุมพฤติกรรมให้อยู่ในความเหมาะสมด้วยหลักการของศีล ประกอบด้วยธรรม คือ มัตตัญญู สันโดษ กตัญญูและเมตตา การแก้ไขระยะยาว คือการใช้หลักคุณธรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมและการพัฒนาตนเองใน 4 ด้าน คือ พัฒนากาย หมายถึง มีปัจจัย 4 สมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมดี ดำรงชีวิตพอเพียง พัฒนาศีล หมายถึง มีระเบียบวินัย อยู่กันอย่างเป็นปกติสุข พัฒนาจิตให้มีจิตใจมั่นคง ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านไปตามอำนาจของกิเลสและปัญญากาวนา หมายถึง ศึกษาทำความเข้าใจความจริงของชีวิตและโลก

4. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้มาจากการการบูรณาการการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญา เถรวาท คือ “MUC MODEL” ซึ่งมีความหมายดังนี้

M = คือ Management หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมเพื่อให้ดำเนินชีวิตด้วยความพอเหมาะพอดีมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ

U = คือ Understanding หมายถึง ความเข้าใจในชีวิตและธรรมชาติ

C = คือ Cultivation หมายถึง การพัฒนาชีวิตให้เป็นไปตามกรอบของภาวนา 4 คือ การพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิตและปัญญาภาวนา

[วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 34 ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ. 2558]

คำสำคัญ : การแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อน,หลักพุทธปรัชญาเถรวาท

Global Warming Solution through Philosophical Principles in Theravāda Buddhism

Maechee Ratree Sompinij
Department of Buddhism and Philosophy
Mahamakut Buddhist University
sompinij@hotmail.com

Abstract

The objectives of the paper are : 1) to study the causes and solutions to global warming, 2) to study Buddhist philosophical principles that are appropriate to the problem of global warming, 3) to integrate the solution of global warming with Theravāda Buddhist philosophy, and 4) to provide guidance and to create new knowledge about the integration of the global warming issue with Theravāda Buddhist philosophy.

The study shows that:-

the causes of global warming come from climate change and human actions. Since the world cannot cool off, average temperature is increasing. Human activities causing global warming are any activities which produce greenhouse gas in the atmosphere level. The internal causes are four sets of human paradigms making an impact on the way of life, physically and mentally. The solution is to reduce greenhouse gas emissions and adjust or transform idea into the fifth set of paradigms; everything in the nature is inter dependent and it is the human duty to preserve and enrich the natural environment.

Global warming implies the decline of morals among human beings and that had an effect to nature accelerating change faster. The other cause was from the ignorance of the value of the globe, life and nature. Human beings consumed natural resources wrongly, and at the same time, their consumption aroused desires; greed, anger and delusion. The solution could be successful when human beings establish themselves on morality, live with contentment and have gratitude and loving-kindness thorough natural conservation.

The solutions appear in two levels. The short-term solution is to encourage the determination to reduce the energy consumption. Human beings must have contentment, gratitude and loving-kindness to the nature and live in accordance with the nature. In the long-term solution, precepts and other morality can support the development

of life quality in four aspects; physical development with basic necessities in life good environment and sufficiency, moral development with behavior discipline and living peacefully with the others, mental development with mind control or meditation practice, and wisdom development through understanding the truth of lives and the world.

The set of new knowledge obtaining from the integration of the global warming resolution with Theravāda Buddhist philosophy can be summarized in “MUC MODEL” which is defined as follows;

M (Management) refers to controlling behavior to live with decency and in harmony with nature.

U (Understanding) refers to gaining the understanding of life and nature

C (Cultivation) refers to the cultivation in four aspects; physical development, moral development, mental development and wisdom development.

[Thammasat Journal, Volume 34 No.1, 2015]

Key words : Global warming solution, Philosophical principles in Theravāda Buddhism

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาภาวะโลกร้อนได้เริ่มขึ้นเมื่อเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอกับความต้องการของประชากรโลก ทำให้มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกและนำไม้มาเป็นเชื้อเพลิงในโรงงานอุตสาหกรรม ต่อมาเมื่อมีการนำเอาปิโตรเลียมมาเป็นเชื้อเพลิงพร้อมกับความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ยิ่งทำให้โรงงานอุตสาหกรรมปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อย่างมหาศาล นอกจากนี้ เทคโนโลยีด้านยานยนต์เพื่อการคมนาคมและขนส่งก็ปลดปล่อย ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จำนวนมากเช่นกัน รวมทั้งการดำเนินชีวิตของมนุษย์เรายังมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์หลายกิจกรรม เช่น การเผาสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์เราในปัจจุบัน ได้ทำลายองค์ประกอบของบรรยากาศโลก ทำให้ปริมาณของก๊าซเรือนกระจกเพิ่มขึ้น ดังนั้น โลกจึงกำลังเผชิญกับปัญหาที่ชั้นบรรยากาศของโลกเข้มข้นขึ้น เนื่องจากก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และก๊าซเรือนกระจกอื่น ๆ ที่มนุษย์เป็นผู้ก่อ เมื่อชั้นบรรยากาศเข้มข้นขึ้น ก็จะกักเก็บรังสีอินฟราเรดซึ่งควรจะหลุดลอดไปสู่ห้วงอวกาศ ผลที่ตามมา คืออุณหภูมิของบรรยากาศโลก และมหาสมุทร กลับอุ่นขึ้นจนอยู่ในระดับอันตราย นี่คือหัวใจของวิกฤตการณ์สภาพอากาศ

โดยปกติชั้นบรรยากาศของโลกจะประกอบด้วยก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse Gases) ชนิดต่าง ๆ และไอน้ำ เมื่อรังสีคลื่นสั้นจากดวงอาทิตย์ผ่านชั้นบรรยากาศเข้ามาถึงพื้นผิวโลก มันจะถูกดูดกลืนไว้ด้วยพื้นน้ำ พื้นดิน พืช และสัตว์ หลังจากนั้นก็จะคายออกมาเป็นพลังงานในรูปของรังสีคลื่นยาวอินฟราเรด ซึ่งเป็นคลื่นความร้อน กลับขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศและบางส่วนก็ถูกกักเก็บไว้โดยก๊าซในชั้นบรรยากาศที่ห่อหุ้มโลก ดังนั้นที่ผ่านมามีโลกจึงสามารถรักษาอุณหภูมิไว้ได้อย่างเหมาะสม ไม่ร้อนจัดหรือเย็นจัด

ปัจจุบัน โลกถูกปกคลุมด้วยก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse Gases) ที่มากเกินไปจนสมดุลของธรรมชาติ ซึ่งก๊าซเรือนกระจกจะทำการเก็บกักความร้อนไม่ให้สะท้อนออกนอกผิวโลก ทำให้อุณหภูมิพื้นผิวโลกเพิ่มสูงขึ้น ปัญหาภาวะโลกร้อนจัดเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบไปทั่ว ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อนดังเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปก็คือ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อมนุษยชาติและมีผลต่อการอยู่รอดของสิ่งมีชีวิต เนื่องจากอุณหภูมิสูงขึ้นทำให้อุณหภูมิเปลี่ยนแปลง และเกิดเหตุการณ์น้ำแข็งขั้วโลกละลายระดับน้ำทะเลสูงขึ้น รวมทั้งเกิดภัยธรรมชาติรุนแรงจากเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไปทั่วโลก เช่น เฮอร์เคน ไต้ฝุ่น โคลนถล่ม ภัยแล้ง และน้ำท่วม ในทวีปภูมิภาคเอเชียและอเมริกากลาง ในขณะที่ทวีปยุโรปต้องเผชิญกับคลื่นความร้อนรุนแรงขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอ่อนไหวของกลไกธรรมชาติของโลกที่นับวันจะมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของโลกอย่างกว้างขวาง สรรพสิ่งที่มีชีวิตทั้งมนุษย์เอง สัตว์และพืชอื่นๆทั้งเล็กและใหญ่ ก็กำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ความแปรปรวน และความวิปริตของลมฟ้าอากาศอย่างรุนแรง สิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ ก็จะค่อยๆ ตายลง พื้นที่ชายฝั่งทะเลได้รับผลกระทบ บางพื้นที่อาจจมหายไปอย่างถาวร¹

¹ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คู่มือช่วยโลกร้อน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร :กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2554), หน้า 7-13.

ความพยายามระดับโลกหรือระดับนานาชาติที่ใหญ่ที่สุด เกี่ยวกับปัญหาภาวะโลกร้อนเกิดขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 เมื่อองค์การสหประชาชาติจัดการประชุมสุดยอดเกี่ยวกับภาวะโลกร้อน (United Nations Summit on Global Warming) ที่กรุงเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น และมีการลงนามเป็น สนธิสัญญาเกียวโต หรือ พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) โดยประเทศสมาชิกได้ร่วมลงนามทั้งสิ้น 186 ประเทศ ซึ่งเป็นข้อตกลงอันดับต้นของโลกว่าด้วยการต่อสู้เพื่อลดก๊าซเรือนกระจกและเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่จะทำให้การลดก๊าซเรือนกระจกเป็นจริงในทางปฏิบัติมากขึ้นจากอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) เพื่อให้เกิดพันธกรณีในการร่วมแสดงเจตนารมณ์ให้มีการลดปริมาณของก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse Gases) ที่มีคาร์บอนไดออกไซด์เป็นส่วนสำคัญที่สุด และก๊าซเรือนกระจกอื่นๆ เช่น มีเทน ไนตรัสออกไซด์ ฯลฯ โดยตั้งเป้าหมายให้มีการลดปริมาณของก๊าซเรือนกระจกโดยเฉลี่ยทั่วโลก ให้เหลือ 5.2% ต่ำกว่าระดับของก๊าซเรือนกระจกปีพ.ศ. 2530 ภายในปี พ.ศ. 2555 โดยประเทศในภาคีภายใต้อนุสัญญาฯ แบ่งเป็น

Annex I : กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศพัฒนาแล้ว 43 ประเทศ

Non-Annex I : กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา 145 ประเทศ (รวมประเทศไทยด้วย)

พิธีสารนี้มีผลบังคับใช้แล้วตั้งแต่วันที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2005 โดยกลุ่มประเทศ Annex I จะต้องลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลงให้อยู่ในระดับต่ำกว่าปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในปี 1990 โดยเฉลี่ยร้อยละ 5 เป็นอย่างน้อย ให้ได้ภายในปี 2012 และต้องลดก๊าซเรือนกระจกให้ได้ถึงร้อยละ 75 ภายในปี 2050 ประเทศอุตสาหกรรมต้องเป็นผู้นำในการต่อสู้กับปัญหา และประเทศกำลังพัฒนาดำเนินการตามกำลังและความสามารถ นโยบายและข้อตกลงในการปล่อยก๊าซเรือนกระจก คือให้ประเทศที่พัฒนาแล้ว (43 ประเทศ) มีพันธกรณีที่ต้องลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามอนุสัญญา ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ (เช่น ASEAN จีน อินเดีย) ไม่มีพันธกรณีในการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจก ทำให้สหรัฐอเมริกา ใช้อ้างเป็นเหตุผลที่ยังไม่ยอมให้สัตยาบันในพิธีสารดังกล่าว

นอกจากนี้ ประเด็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนำไปสู่การอภิปรายเกี่ยวกับกลุ่มประเทศเศรษฐกิจพัฒนาใหม่ (newly developed economies) อย่างประเทศจีนและอินเดีย ว่าควรบังคับระดับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเท่าใด โดยมีการคาดกันว่าการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์รวมของประเทศจีนจะสูงกว่าอัตราการปล่อยของสหรัฐอเมริกา ภายในไม่กี่ปีข้างหน้า²

ภาวะโลกร้อนที่สะสมกันมาเนิ่นนานเริ่มส่งผลให้เห็นชัดเจนและอาจจะมีผลกระทบรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ สิ่งสำคัญตอนนี้ คือ ต้องช่วยกัน พยายามหาทางดูแลสิ่งแวดล้อมรอบตัวเราให้ดีที่สุด ให้ธรรมชาติสู้กับธรรมชาติเพราะว่ามีแต่ธรรมชาติเท่านั้นที่พอจะต่อสู้กับภัยพิบัติจากธรรมชาติได้

ปัจจุบันประชาคมโลกได้พยายามแก้ปัญหาแต่ยังไม่ได้ผลเป็นที่พอใจ ผู้วิจัยเห็นว่าคำสอนในพระพุทธศาสนาน่าจะนำมาบูรณาการในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนได้ดีเพราะ คำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้ให้หลักในการแก้ปัญหาไว้ได้แก่ อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นกระบวนการแก้ปัญหา 4 ขั้นตอน

² อัลเบิร์ต อัล กอร์ จูเนียร์, An inconvenient truth, แปลโดย คุณากร วานิชย์วิรุฬ, โลกร้อนความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2553), หน้า 28.

คือ 1. รู้ปัญหา 2. หาสาเหตุ 3. วางเป้าหมาย 4. กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนที่เหมาะสม
ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจทำงานวิจัยเรื่องนี้

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาสาเหตุและการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อน
- 1.2.3 เพื่อบูรณาการการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
- 1.2.4 เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการบูรณาการการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบข่ายเนื้อหาของการศึกษาวิจัยโดยมุ่งเน้นศึกษาภาวะโลกร้อนและการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทโดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนเฉพาะที่เกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเท่านั้น คือ

1.3.1 ศึกษาสาเหตุของปัญหามภาวะโลกร้อน ว่าเกิดจากอะไรที่ทำให้เกิดผลกระทบที่ร้ายแรงและมีผลกระทบอะไรบ้าง จากหนังสือ บทความ งานวิจัยต่างๆ เป็นต้น

1.3.2 ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อน โดยใช้แนวคิดตามหลักอริยสัจสี่เป็นกรอบนำไปแก้ปัญหา ได้แก่ รู้ปัญหา หาสาเหตุ วางเป้าหมาย และกำหนดวิธีการ และใช้หลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่วิเคราะห์ได้จากการศึกษามาเป็นหลักในการแก้ปัญหามภาวะโลกร้อน เอกสารที่ศึกษาค้นคว้าในเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่พระไตรปิฎก เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่อรรถกถา ฎีกา หนังสือ บทความ วารสาร เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

1.3.3 บูรณาการหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนมาสร้างแบบสัมภาษณ์ และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

1.3.4 นำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการบูรณาการการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้จากการตกผลึกหลังจากการศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอมาแล้ว

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบบูรณาการหรือแบบผสมผสานโดยการใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม (Final work Research) คือทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นหลัก เพื่อศึกษาถึงแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “การแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท” และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องแม่นยำจึงเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field study) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth

Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิ ทางด้านพุทธปรัชญาเถรวาทและทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาภาวะโลกร้อน ที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่ และนำข้อมูลมาทำการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการในขั้นตอนนี้ มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสาร ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับเรื่องภาวะโลกร้อนและเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและนำสาระไปใช้เกี่ยวกับการบูรณาการการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งการดำเนินการดังนี้

1.1 สืบหาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ เกี่ยวกับภาวะโลกร้อนและเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท คือพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาราชวิทยาลัย (91 เล่ม) พร้อมทั้งข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวกับภาวะโลกร้อนและเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ด้วยคือ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ เอกสารงานวิจัยละหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยจากสำนักงานหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

1.2 นำข้อมูลที่ได้นำจัดประเภท ศึกษาวิเคราะห์ อธิบายความ ตีความ แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

1.3 ขอคำแนะนำปรึกษาและความเห็นจากคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และจากท่านผู้รู้ที่มีความชำนาญการและแตกฉานเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่ทำการวิจัย

2. การสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากขึ้น ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างเป็นส่วนประกอบ โดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา และทางด้านสิ่งแวดล้อมและด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาวะโลกร้อน จำนวน 5 รูป/คน

ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและเครื่องมือสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งที่เป็นพระภิกษุและฆราวาสรวม 3 รูป/คน การสัมภาษณ์เป็นไปตามวันเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวกในการให้สัมภาษณ์ (บันทึกเทป) ภายหลังจากการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยได้นำการสัมภาษณ์มาถอดเทปเพื่อเตรียมวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวมในประเด็นที่ต้องการต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. หลังจากการเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์มาตรวจสอบข้อมูล ด้านความถูกต้อง ความเพียงพอ และความน่าเชื่อถือของข้อมูล นำข้อมูลมาจัดระเบียบโดยแบ่งออกเป็น ส่วน ๆ หรือทำการแยก จัดประเภทและเรียงลำดับตามความเหมาะสมให้เป็นหมวดหมู่ซึ่งจำแนกเป็นข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและตามลักษณะเนื้อหาของข้อมูลหลังจากนั้นก็ให้นำข้อมูลมาวิเคราะห์และแปลความหมาย โดยผู้วิจัยได้จากการสำรวจเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการดำเนินการวิเคราะห์ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ นำสาระสำคัญมาวิเคราะห์และอธิบายความให้ความหมายที่เหมาะสมของเนื้อหาและคำตอบในการวิจัย โดยพิจารณาว่า มีความสอดคล้องหรือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาภาวะภาวะโลกร้อนตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อนำไปสู่การสรุปผล

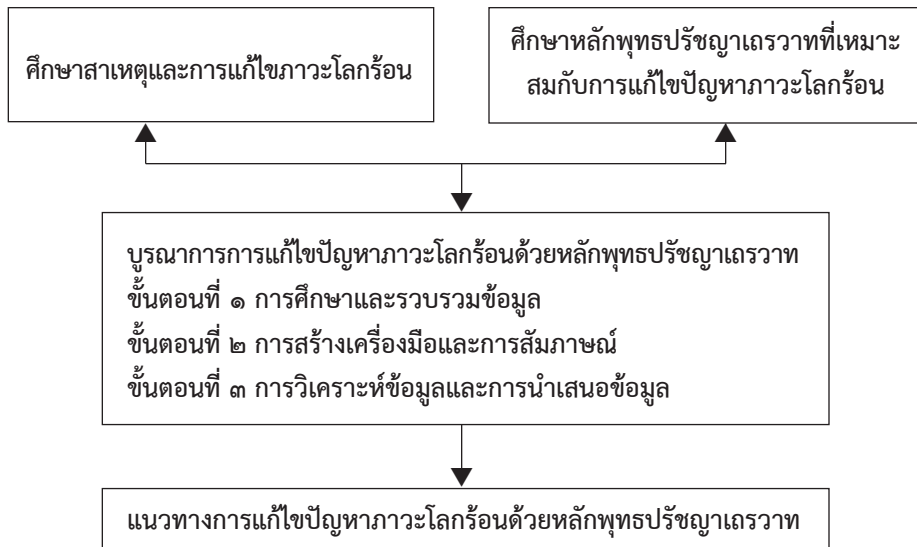
ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบความเป็นไปได้

ผู้วิจัยมีการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของข้อคำถามภาคสนามตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำและมีความน่าเชื่อถือได้มากที่สุดที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทางด้านพระพุทธศาสนา และทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ให้ข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (สัมภาษณ์เชิงลึก)

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แล้วจัดบันทึกไว้ในลักษณะของการบรรยาย (Descriptive) เพื่อที่จะได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้เห็นภาพเกี่ยวกับปัญหาที่พบและสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ในการวิเคราะห์นี้จะใช้รูปแบบการวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และในการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ตามประเด็นต่าง ๆ ที่ได้ศึกษา คือ การแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยจะนำเสนอผลงานการวิจัยตามลำดับขั้นตอนด้วยวิธีการบรรยายเชิงโวหารเป็นเชิงคุณภาพตามความเหมาะสมแก่เนื้อหาในบทต่าง ๆ ตามลำดับและเรียบเรียงออกมาเป็นองค์ความรู้ใหม่ (MODEL)

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

1.5 การแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน

ภาวะโลกร้อนที่เกิดจากสาเหตุภายนอกได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ จนทำให้โลกไม่สามารถระบายความร้อนออกไปได้ จึงทำให้อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกเพิ่มสูงขึ้น และกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน คือ กิจกรรมที่ทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจก ในบรรยากาศเพิ่มมากขึ้น ส่วนภาวะโลกร้อนที่เกิดจากสาเหตุภายใน ได้แก่ กระบวนการคิดหรือกระบวนการทัศนคติของมนุษย์ทั้ง 4 คือทำให้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งทางกายและทางจิต ฉะนั้น การแก้ไขจะมีได้โดยการลดการเกิดก๊าซเรือนกระจก และเปลี่ยนแนวคิดหรือสร้างแนวคิดเข้าสู่กระบวนการที่ 5 คือมองว่าทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติต่างพึ่งพาอาศัยกันและรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น และไม่ทำลายธรรมชาติ (รายละเอียดดังตาราง)

ตารางที่ 1 แสดงสาเหตุ กระบวนการ ปรากฏการณ์/ผลกระทบ และวิธีการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนในปัจจุบัน

สาเหตุ	กระบวนการ	ปรากฏการณ์/ผลกระทบ	วิธีการแก้ไข
ภายนอก/ทางกายภาพ			
1. ปัจจัยทางธรรมชาติ (ข้อมูลจาก คณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือ ไอพีซีซี (Intergovernmental Panel on Climate Change : IPCC) ซึ่งเป็นรายงานที่รวบรวมงานวิจัยของนักวิทยาศาสตร์ 2,500 คน จากกว่า 30 ประเทศ และใช้เวลาในการวิจัยถึง 6 ปี ระบุว่า มีความเป็นไปได้อย่างน้อย 10%)	- ดาราศาสตร์จุดดับบนดวงอาทิตย์ การโคจรของโลก รอบดวงอาทิตย์ - ธรณีวิทยา การเคลื่อนตัวของทวีป การเกิด การยุบตัวของภูเขา การระเบิดของภูเขาไฟ - ภัยธรรมชาติ อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย การเน่าเปื่อยผุพังของซากพืช	มีผลโดยรวม ดังนี้ - อุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้น - น้ำท่วม ดินถล่ม - การหักโค่นของต้นไม้ - การระเบิดของภูเขาไฟ ไฟไหม้ป่า - ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ การตรึงไนโตรเจนของแบคทีเรีย ทำให้เกิดไนตรัสออกไซด์และการระเหยน้ำในมหาสมุทรและแหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้ปริมาณไอน้ำเพิ่มสูงขึ้น	เป็นเรื่องของธรรมชาติที่ต้องศึกษา

ตารางที่ 1 แสดงสาเหตุ กระบวนการ ปรากฏการณ์/ผลกระทบ และวิธีการแก้ไขปัญหาภาวะ
โลกร้อนในปัจจุบัน (ต่อ)

สาเหตุ	กระบวนการ	ปรากฏการณ์/ผลกระทบ	วิธีการแก้ไข
2. ปัจจัยจากมนุษย์ (ข้อมูลจากคณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือ ไอพีซีซี (Intergovernmental Panel on Climate Change : IPCC) ซึ่งเป็นรายงานที่รวบรวมงานวิจัยของนักวิทยาศาสตร์ 2,500 คน จากกว่า 30 ประเทศ และใช้เวลาในการวิจัยถึง 6 ปี ระบุไว้ว่ามีความเป็นไปได้อย่างน้อย 90%)	- การทดลองอาวุธนิวเคลียร์ - การตัดไม้ทำลายป่า - การเผาไหม้เชื้อเพลิง - การเพิ่มจำนวนของประชากร	มีผลโดยรวม ดังนี้ - มีความกดดันสูงเนื่องจากคลื่นซ็อกและแรงลมเนื่องจากคลื่นกระแทกสูงกว่าพายุเฮอริเคนที่แรงที่สุด 40-60% ของพลังงานทั้งหมด - เกิดรังสีความร้อนชนิดที่กระทบแล้วละลายทันที 30-50% ของพลังงานทั้งหมด - รังสีตกค้าง 5-10% ของพลังงานทั้งหมดตกกัมมัตภาพรังสีมีอันตรายที่สุดมีอายุหลายแสนปี - ภูมิอากาศผิดปกติ - น้ำท่วมฉับพลัน - ฝนแล้ง - ภัยธรรมชาติอื่นๆ - เพิ่มปริมาณก๊าซเรือนกระจก - กระทบต่อมนุษย์ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ ด้านกายภาพ ได้แก่การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของมนุษย์ในหลายด้าน คือ 1. ผลกระทบต่อความมั่นคงของแหล่งอาหารและน้ำจืด ผลผลิตทั้งปริมาณและคุณภาพทางการเกษตร ปศุสัตว์ และการประมงลดลง 2. ผลกระทบต่อระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ พืชและสัตว์บางชนิด สูญพันธุ์ มีผลต่อสมดุลระบบนิเวศ 3. ผลกระทบต่อการอพยพถิ่นฐานของประชากรโลก เนื่องจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ความแห้งแล้ง และความขัดแย้งจากการขาดแคลนอาหาร เพื่อแย่งหาแหล่งน้ำและพื้นที่ทำกิน 4. ผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย การแพร่ระบาดของโรคต่างๆ เจ็บป่วยจากอุณหภูมิสูง และเครียดจากการปรับตัวทางเศรษฐกิจและสังคม และภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นบ่อย	วิธีการโดยรวม ดังนี้ - ลดการใช้พลังงานที่ทำให้เพิ่มปริมาณก๊าซเรือนกระจก

ตารางที่ 1 แสดงสาเหตุ กระบวนการ ปรากฏการณ์/ผลกระทบ และวิธีการแก้ไขปัญหาภาวะ
โลกร้อนในปัจจุบัน (ต่อ)

สาเหตุ	กระบวนการ	ปรากฏการณ์/ผลกระทบ	วิธีการแก้ไข
ภายใน/จิตภาพ			
3. กระบวนทัศน์ 1. กระบวนทัศน์ ดึกดำบรรพ์	1. โลกไม่มีกฎเกณฑ์ ธรรมชาติไร้ระเบียบ มีอำนาจเบื่องบน ควบคุมแต่ละ เหตุการณ์	- กระบวนทัศน์ที่ 1 - 3 นั้นนำไปสู่การมองธรรมชาติเป็นเรื่องลึกลับ พิสูจน์ไม่ได้ การกระทำต่อธรรมชาติก็กระทำไปอย่างไม่รู้ไม่เข้าใจว่าเกิดผลอย่างไร เมื่อเกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นก็เข้าใจว่า มันต้องเกิด และเป็นเพราะเทพเจ้าบันดาลให้เกิด ทำให้เป็นไป ผู้ใดไม่เห็นด้วยก็ถือว่า เป็นพวกนอกกรีต	
2. กระบวนทัศน์ โบราณ	2. เอกภพมีกฎตายตัว เทพเจ้ารู้กฎทุกอย่าง		
3. กระบวนทัศน์ ยุคกลาง	3. เอกภพมีกฎตายตัว พระผู้เป็นเจ้ารู้ กฎธรรมชาติคือสิ่งที่ พระเจ้าหยิбыให้สุข ในโลกนี้ มนุษย์ควร สละสุขในยุคนี้ เพื่อ ความสุขถาวร ในเบื่องบน		
4. กระบวนทัศน์ นวยุค	4. เอกภพมีระบบหรือ ข่ายธรรมชาติสามารถ นำมาใช้ด้วยวิธีการ วิทยาศาสตร์	4. กระบวนทัศน์ 4 มีความคิด ที่จะชนะธรรมชาติและพิชิต โลก จัดสรรโลกตามความ ต้องการ เข้าใจธรรมชาติ ระดับหนึ่งแล้ว สามารถนำ ธรรมชาติมาใช้ได้ จนเกิดเป็น ปัญหาต่างๆ ขึ้นกับธรรมชาติ จนถึงบัดนี้	

ตารางที่ 1 แสดงสาเหตุ กระบวนการ ปรากฏการณ์/ผลกระทบ และวิธีการแก้ไขปัญหาภาวะ
โลกร้อนในปัจจุบัน (ต่อ)

สาเหตุ	กระบวนการ	ปรากฏการณ์/ผลกระทบ	วิธีการแก้ไข
5. กระบวนการทศน์ หลังนยุค	5. ธรรมชาติมีเครือข่าย แต่ไม่มีกฎเกณฑ์กันขึ้น อยู่กับเงื่อนไข	5. กระบวนการทศน์ 5 เห็นความ สำคัญทุกส่วนของธรรมชาติ มิใช่แต่เป็นเครือข่ายอย่างเดียว แต่ต้องเห็นเป็นปมข่าย คือเข้า ถึงด้วยวิธีการเหตุผล โยข่าย คือเข้าถึงได้ด้วยกฎคณิตศาสตร์ และดาข่าย คือการเข้าถึงได้ ด้วยการหยั่งรู้ เป็นความรู้ลึก ด้านจิตภาพ เมื่อมนุษย์ที่เกิด มาภายใต้ภาวะระบบนิเวศ เช่นนี้ ย่อมมีความผิดปกติทาง พันธุกรรม ความเปลี่ยนแปลง ทางยีนส์ มีภาวะทุกขในจิต จิต แปรปรวน ซึมเศร้าร่วม เพื่อเป็น หลักประกันในเรื่องสุขภาพของ ประชาชนโลก สุขภาพ แบ่งออก เป็น 2 ประเภท คือ สุขภาพกาย หมายถึง สภาพ ร่างกายที่มีการพัฒนาสมวัย สะอาด แข็งแรง สมบูรณ์ ปราศจาก โรคภัยได้เป็นอย่างดี สุขภาพจิต หมายถึง สมรรถภาพในการปรับปรุงตัว เองให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบัน และอนาคตได้เป็นอย่างดี ปัญหา สุขภาพกายและสุขภาพจิต นั้น หากประชากรของประเทศมี สุขภาพไม่ดี อ่อนแอ และไม่ปกติ	วิธีการโดยรวม ดังนี้ โดยการเปลี่ยนแนวคิดหรือ สร้างแนวคิดเข้าสู่กระบวนการทศน์ ที่ 5 เห็นความสำคัญทุกส่วนของ ธรรมชาติ มองว่าทุกสรรพสิ่งใน ธรรมชาติต่างพึ่งพาอาศัยกันและ รักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ ให้ดียิ่งขึ้น ไม่ทำลายธรรมชาติ โดย การควบคุมการใช้หรือควบคุมการ บริโภคเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือน กระจก ได้แก่วิธีการเอาจริงเอาจัง อย่างต่อเนื่องสามารถสรุปวิธีการ ได้ 3 วิธีคือ 1. ใช้พลังงานธรรมชาติ ทดแทนได้แก่ การเปลี่ยนพลังงาน ความร้อนของมหาสมุทร พลังงาน น้ำ พลังงานชีวมวล พลังงานลม และพลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น 2. รักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีอยู่และสร้างใหม่ให้ดียิ่งขึ้น มองว่าทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติต่าง พึ่งพาอาศัยกัน ก. ควบคุมความอยากได้ ควบคุมสิ่งยั่วชวนชวนให้ทำลาย ธรรมชาติ ไม่เสพ ธรรมชาติแบบ ทำลายธรรมชาติ

ตารางที่ 1 แสดงสาเหตุ กระบวนการ ปรากฏการณ์/ผลกระทบ และวิธีการแก้ไขปัญหาภาวะ
โลกร้อนในปัจจุบัน (ต่อ)

สาเหตุ	กระบวนการ	ปรากฏการณ์/ผลกระทบ	วิธีการแก้ไข
		ในส่วนของบุคคลย่อมส่งผลให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง อาจทำให้ตงงานหรือว่างงาน เกิดความยากจน ขาดการกินดีอยู่ดี และไม่มีความสุขในการดำเนินชีวิต	ข. ไม่คิดหาช่องทางเอาเปรียบธรรมชาติ ไม่เห็นธรรมชาติเหมือนศัตรูที่รู้สีกว่าต้องพิชิตเอาชนะ ไม่จ้องหารายได้และผลประโยชน์จากธรรมชาติโดยมีตนเป็นที่ตั้ง ค. ไม่คิดรบกวน รุกราน มุ่งร้าย และทำลายธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม การรบกวนธรรมชาติทำให้วงจรธรรมชาติ หรือที่เรียกว่า ระบบนิเวศได้รับความกระทบเสียหาย ชัดชัด ต้องเรียนรู้และเข้าใจระบบนิเวศให้ชัด เพราะจะได้ไม่ทำลายธรรมชาติด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ง. รักษาป่าและปลูกป่าทดแทน 3. การสร้างจิตสำนึกในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

1.6 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน

ภาวะโลกร้อนในความหมายทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติอันเป็นผลเนื่องมาจาก ความเสื่อมศีลธรรมของมนุษย์ซึ่งมีผลกระทบต่อธรรมชาติและเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้น ส่วนสาเหตุเกิดจากความไม่รู้คุณค่าของโลก ชีวิตและธรรมชาติ ทำให้ใช้ธรรมชาติอย่างผิดๆ เพราะมนุษย์ขาดปัญญา คือความรู้ผิดชอบชั่วดีจึงทำให้เกิดกิเลส ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ อันเป็นเหตุให้มนุษย์กระทำการอันเป็นการทำลายธรรมชาติ ดังนั้น ความพอดีในการบริโภคธรรมชาติจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีศีลในการดำเนินชีวิต มีมัตตัญญูและสันโดษ เพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และมีกตัญญูและเมตตา เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ (รายละเอียดดังตาราง)

ตารางที่ 2 แสดงสาเหตุ กระบวนการ ปรากฏการณ์/ผลกระทบ และวิธีการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน
ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

สาเหตุ	กระบวนการ	ปรากฏการณ์/ผลกระทบ	วิธีการแก้ไข
ภายนอก/ทางกายภาพ			
1. ปัจจัยทางธรรมชาติ	1. สังวัฏกับ, สังวัฏฏฐายีกับ, วิวัฏกับ วิวัฏฏฐายีกับ, (อัครัญสูตร) 2. เกิดดวงอาทิตย์หลายดวง (สุริยสูตร)	1. โลกมีลักษณะไม่คงที่ คือมีวิวัฒนาการจากระยะกาลเมื่อกับพินาศด้วยไฟ น้ำ และลมระยะกาลเมื่อกับอยู่ในระหว่างพินาศ มีแต่ความว่างเปล่าระยะกาลเมื่อกับกลับเจริญใหม่ และระยะกาลเมื่อกับอยู่ในระหว่างเจริญที่ใช้งานได้ เป็นจักรวาล โลก มนุษย์และสัตว์ 2. แสดงถึงการเสื่อมสลายของโลกและจักรวาล พร้อมทั้งมนุษย์และสัตว์	วิธีการโดยรวม - เรียนรู้และทำความเข้าใจไม่มีทางแก้ไข มีผลโดยรวม 1. เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต คือมีความสุขกับการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ 2. เพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ บนพื้นฐานหลักธรรมเพื่ออนุรักษ์ต่อธรรมชาติ
2. ปัจจัยจากมนุษย์	ตัวมนุษย์เป็นวัตถุภายนอกซึ่งมีการกระทำหรือมีประพจน์ที่แสดงออกมาโดยมีการบริโภคใช้สอยธรรมชาติไม่รู้จักประมาณ (อัครัญสูตร)มีการกระทำที่ขาดศีลธรรม (จูฬนีสสูตร) และมีการกระทำที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม (ธัมมิกสูตร)	1. ทำให้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง บางอย่างหายไป บางอย่างเกิดขึ้น 2. ทำให้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมผิดปกติ รวมถึงทำให้ชีวิตมนุษย์เสื่อมลง 3. ทำให้ธรรมชาติ ฤดูกาลแปรปรวน	3. เพื่อส่งเสริมให้บุคคลจัดการวิถีชีวิตของตน ให้สอดคล้องกับวิถีทางตามธรรมชาติให้มากที่สุดและอาจจะถือได้ว่าการปกครอง การวางผังเมือง การวางแผนพัฒนาชุมชนและการ ดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลนั้น จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมทางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไว้ด้วย

ตารางที่ 2 แสดงสาเหตุ กระบวนการ ปรากฏการณ์/ผลกระทบ และวิธีการแก้ไขปัญหาวะโลกร้อน
ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท (ต่อ)

สาเหตุ	กระบวนการ	ปรากฏการณ์/ผลกระทบ	วิธีการแก้ไข
ภายใน/จิตภาพ			
3. ปังจัยจากกิเลส	ในหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น การกระทำหรือพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาทางกายนั้น เกิดจากแรงจูงใจของกิเลสในจิตใจของมนุษย์เอง ถ้าแรงจูงใจที่มีคุณธรรมหรือมีปัญหาเกี่ยวกับ การกระทำหรือพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาทางกายนั้น ก็จะเป็นกุศลมีประโยชน์ทั้งตนเองและสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัว แต่ถ้าแรงจูงใจที่ไม่มีคุณธรรมหรือมีกิเลสกำกับ การกระทำหรือพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาทางกายนั้น ก็จะเป็นอกุศลทำให้มนุษย์ประพฤติดีศีลธรรม (ปโลภสูตร) กิเลส 3 (โลภะ โทษะ โมหะ) กอง เปรียบเหมือนไฟ (อาทิตตปริยายสูตร)	1. ทำให้ธรรมชาติวิปริต เกิดภัยธรรมชาติ 2. ทำให้ชีวิตร้อน ไหม้ชีวิตและไหม้โลก	วิธีการโดยรวม 1. ศีล เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต 2. มัตถัญญและสันโดษ เพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ 3. กตัญญูและเมตตา เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ผลของการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าว จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงใช้หลักศีลรวมทั้งธรรมข้ออื่นๆ สนับสนุนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม และการพัฒนาตนเองทางพระพุทธศาสนามี 4 ด้าน คือ 1. พัฒนากาย (ภาวติกาย) คือ มีปัจจัย 4 สมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ได้รับการยอมรับทางสังคม 2. พัฒนาศีล (ภาวตสีโล) คือ มีระเบียบวินัย

ตารางที่ 2 แสดงสาเหตุ กระบวนการ ปรากฏการณ์/ผลกระทบ และวิธีการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน
ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท (ต่อ)

สาเหตุ	กระบวนการ	ปรากฏการณ์/ผลกระทบ	วิธีการแก้ไข
			อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างเป็นสุข ทำให้จิตใจเป็นปกติไม่ถูกกิเลส ชั่วหยาบครอบงำ พร้อมทั้งจะ พัฒนาจิตให้เกิดสัมมาสมาธิ ต่อไป 3. พัฒนาจิต (ภาวนาจิต โต) คือ มีจิตใจมั่นคง ไม่ปล่อย จิตให้คิดฟุ้งซ่าน เป็นการฝึกหัด การเจริญวิปัสสนาไปในตัว 4. พัฒนาปัญญา (ภา- วิตปัญญา) คือ มีปัญญา รู้แจ้ง เห็นจริงในชีวิตและโลกชัดเจน ทำให้จิตเข้มแข็งขึ้นและอนุสัย กิเลสจะค่อยๆ อ่อนกำลังลง เพราะกิเลสซึ่งหยาบไม่ได้รับ การตอบสนอง การรักษาด้วยสติ ปัญญาเป็นการเจริญวิปัสสนาไป ในตัว จะทำให้จิตพ้นกิเลสถาวร ในอนาคตได้

1.7 บูรณาการการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาพบว่า ภาวะโลกร้อนเกิดจากสาเหตุความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติเพียง 10 เปอร์เซ็นต์นอกนั้นเกิดจากการกระทำของมนุษย์ อันนับเป็นสาเหตุภายนอก และเกิดจากสาเหตุภายใน คือ กระบวนการคิดหรือกระบวนการทัศน์ของมนุษย์ที่เคยเป็นมาในอดีต 4 จนถึงยุคปัจจุบัน มนุษย์ได้เปลี่ยนกระบวนการทัศน์ใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว อันนับเป็นกระบวนการทัศน์ที่ 5 ซึ่งมีนัยสำคัญ คือ มองว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนสัมพันธ์อิงอาศัยกัน ในลักษณะที่เรียกว่า เครือข่าย ปมข่าย ไยข่าย และตาข่าย ฉะนั้น จึงต้องมีการระวังกษารธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งกระบวนการทัศน์ดังกล่าวนี้ นับว่าสอดคล้องกับหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งมองว่าสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกัน ลักษณะเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันดังที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา หรือปฏิจจสมุปบาท อันเป็นสิ่งที่จะต้องเข้าถึงด้วยปัญญาหรือการหยั่งรู้

ฉะนั้น ในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน จึงสามารถนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนำมาบูรณาการได้โดยนำหลักธรรมที่เหมาะสมเข้ามาบูรณาการในการแก้ไขเป็น 2 ระดับ คือการแก้ไขระยะสั้น คือ ควบคุมพฤติกรรมกระทำความผิดในชีวิตขั้นพื้นฐานของมนุษย์เพื่อลดการใช้พลังงานหรือทรัพยากรธรรมชาติด้วยหลักการของศีล เมื่อมนุษย์มีศีลก็จะทำให้การบริโภคธรรมชาติลดลงด้วย เพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีอยู่หรือที่สร้างใหม่ให้ดีขึ้น จึงต้องมีมัตตัญญูและสันโดษกำกับ และมีความกตัญญูและความเมตตา เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งส่งผลให้การแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนในปัจจุบันเป็นการแก้ปัญหาแบบยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติก็จะไม่เกิดเร็วขึ้น การแก้ไขระยะยาว คือการใช้หลักศีลธรรมคุณธรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมทั้ง 4 ด้าน คือ พัฒนาด้านกายภาพ หมายถึงมีปัจจัย 4 สมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมดี ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างพอเพียง (กายาวานา) พัฒนาศีล หมายถึงการพัฒนาพฤติกรรมทำตนให้มีระเบียบวินัย อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีมิตรไมตรี เคารพกฎระเบียบของสังคม เคารพกฎหมายอย่างจริงจัง (ศีลาวานา) พัฒนาจิต คือควบคุมความรู้สึกนึกคิดให้เป็น สัมมาสมาธิ มีจิตใจมั่นคง ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่าน ไม่ปล่อยให้กิเลสชั่วร้ายครอบงำจิตใจ (จิตตาวานา) และพัฒนาปัญญา หมายถึง ศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจถึงความจริงของชีวิตและโลก มีความฉลาดรอบรู้ถูกต้องว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรไม่ดี อะไรมีประโยชน์ อะไรไม่มีประโยชน์ อะไรควร อะไรไม่ควร จนถึงสามารถ ลด ละ กิเลสได้ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนา (พัฒนาปัญญา)

1.8 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

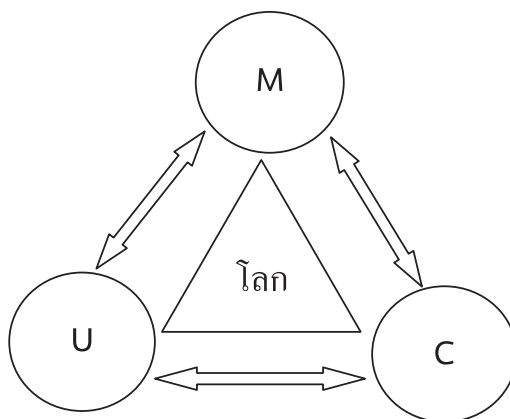
องค์ความรู้ใหม่ที่ได้มาจากการการบูรณาการการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท คือ “MUC MODEL” ซึ่งมีความหมายดังนี้

M = Management หมายถึง ควบคุมพฤติกรรมเพื่อให้ดำเนินชีวิตด้วยความพอเหมาะพอดี มีความสอดคล้องกับธรรมชาติ

U = Understanding หมายถึง of life and nature

C = Cultivation หมายถึง พัฒนาชีวิตให้เป็นไปตามกรอบของาวานา 4 คือ การพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิตและพัฒนาปัญญา

ภาพที่ 1 แสดง “KMC” MODEL

1.9 ข้อเสนอแนะ

1.9.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน จำเป็นต้องร่วมมือช่วยการแก้ไขตั้งแต่ระดับปัจเจกชน ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ดังนั้นรัฐควรกำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์ ด้วยการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยออกกฎหมาย กติกา กฎเกณฑ์ ต่าง ๆ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคมปัจจุบันแบบต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรมมากขึ้น ดังเช่น สมัชชาประชาชนแห่งชาติของประเทศจีน ประกาศให้ประชากรจีนทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 11 -60 ปี ปลุกต้นไม้ปีละ 3 ต้นเป็นอย่างต่ำ เป็นต้น

2. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดทำเป็นหลักสูตรอบรมครูผู้สอน และหลักสูตรการเรียนสำหรับนักเรียนได้รับรู้และเข้าใจให้ทั่วถึง ด้วยการปลูกจิตสำนึกและนำไปปฏิบัติ โดยเริ่มตั้งแต่กิจกรรมการเรียนการสอนในระดับชั้นอนุบาลไปจนถึงระดับอุดมศึกษา เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง โดยมุ่งเน้นที่หลักธรรมด้วยการ ฟื้นฟูหลักคุณธรรม จริยธรรมและจิตสาธารณะ ที่ควรปฏิบัติต่อตนเองและสังคมแล้ว สามารถนำหลักธรรมไปใช้กับบุคคลและการนำไปใช้กับกิจกรรมของสังคม ได้แก่ หน้าที่ต้องรักษา สาธารณสมบัติ เช่น ด้านรูปธรรม อาทิ แม่น้ำลำคลอง ถนน ทางเดิน เป็นต้น และนามธรรม คือ ภาวะเยียบ วัฒนธรรม คุณธรรมดังกล่าวควรคำนึงใส่ใจตนเองและผู้อื่น เป็นการส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของสาธารณสมบัติในการใช้และช่วยกันดูแลรักษา กล่าวได้ว่าเป็นการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในสังคม เป็นต้น

3. หน่วยงานทางพระพุทธศาสนาควรสนับสนุนส่งเสริมในด้านวิถีชีวิตและความเชื่อด้วยการให้สถาบันสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน ด้วยการเผยแผ่หลักธรรม และเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตบนทางสายกลางและความเชื่อแบบพระพุทธศาสนาเถรวาท

4. นักวิชาการ สถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องทั้งของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรรณรงค์และดำเนินการนำเอาหลักภาวา 4 ของพระพุทธศาสนามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับชีวิตและสังคมทุกระดับอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

1.9.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการศึกษาการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า การฝึกการเรียนรู้ปัญหาและสาเหตุนั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะต้องใช้เวลาการบ่มเพาะจากประสบการณ์และการใส่ใจหาความรู้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการฝึกการเรียนรู้ปัญหาและสาเหตุกันตั้งแต่เด็ก ที่สำคัญคือต้องอบรมครูผู้สอนให้เห็นความสำคัญและเข้าใจกระบวนการคิดและนำไปใช้ได้อย่างไร วิธีการและเป้าหมายที่ถูกต้องจึงจะตามมา ผู้วิจัยจึงเห็นควรเสนอให้ผู้สนใจศึกษานำไปทำการวิจัยกับเด็กๆ ได้ในทุกระดับชั้น ในประเด็นต่างๆ เช่น

1. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเมตตาเพื่อการสร้างจิตสาธารณะในเด็กปฐมวัย”
2. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการอยู่กับธรรมชาติอย่างเป็นกัลยาณมิตรตามหลักพุทธธรรม”
3. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการลดภาวะโลกร้อนแบบพึ่งพาตนเอง”

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. คู่มือช่วยโลกร้อน. (2554). กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.
- กรณีการ์ กิจจิตเวกุล. (มีนาคม 2548). Carbon Credit โลกสีดำ “พิธีสารเกียวโต”. A Day Weekly. กิรติ บุญเจือ. (2554). *ปรัชญาหลังนวยุค แนวคิดเพื่อการศึกษาแผนใหม่*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟ้าใหม่.
- นงนุช สุวานิช. (2552). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เมตตาบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท*. (สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย).
- ประเวศ วะสี. (2547). *ธรรมชาติของสรรพสิ่ง : การเข้าถึงความจริงทั้งหมด*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.
- ปราโมทย์ ไม่กัลล. มูลนิธิสภาเตือนภัยพิบัติแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร. (13 ตุลาคม 2556). สัมภาษณ์.
- พงศ์ภัสสร เรื่องประดับ. (2550). *บทบาทของกรุงเทพมหานครต่อการลดปัญหาภาวะโลกร้อน*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์), มหาวิทยาลัยรามคำแหง).
- พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สยุมโต). *อดีตของอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (24 กันยายน 2556). สัมภาษณ์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2552). *วิธิบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญกอง คุณาธโร (มาหา). (2548). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญฺญตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระสาสนโสภณ (พิจิตร จิตตฺโน). เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร. (19 กันยายน 2556). สัมภาษณ์. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. *พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 2, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 45*. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์. *อาศรมมาตา อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา*. (18 กันยายน 2556). สัมภาษณ์.
- รีเบกกา แอล, จอห์นสัน. (2541). *ปฏิกิริยาเรือนกระจก : ชีวิตบนโลกที่ร้อนขึ้น*. แปลจาก *The Greenhouse Effect : Life on a Warner Planet*. แปลโดย สำลี อุทัยมาศ และคนอื่นๆ. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิบูลย์ เข็มเฉลิม. *วนเกษตร อำเภอสวนชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา*. (25 กันยายน 2556). สัมภาษณ์.
- สาส์นจาก บก. (2548). “มัชฌิมนธรรม : ธรรมแห่งดุลยภาพ” *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มจร*, 4 (7).
- สิริวรรณ. (2547). *อิทัปปัจจยตา อำนาจสูงสุดของธรรมชาติ*. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ.

สุภาพร ครุสารพิศิฐ. (2550). การแสวงหาข่าวสาร ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการลดปัญหาภาวะโลกร้อนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร. (ปริญญาานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

สุวิญ รักษัตย์, “พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาภาวะโลกร้อน”, 3 ตุลาคม 2553. <http://www.gs.mbu.ac.th>

_____. “ภาวะโลกร้อน : ภาวะใจกระจุก”, 3 ตุลาคม 2553. <http://www.gs.mbu.ac.th>

อัล กอร์. (2552). *ปฏิบัติการกู้โลกร้อน*. แปลจาก *Our Choice*. แปลโดย บัณฑิต คงอินทร์และคณะ. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

อัลเบิร์ต อัล กอร์ จูเนียร์. (2533). *โลกร้อนความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง*. แปลจาก *An inconvenient truth*. แปลโดย คุณากร วานิชย์วิรุฬ.

พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. (2554, 10 ตุลาคม). จับเข้าคุย [รายการโทรทัศน์]. สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3.

อานนท์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (ธันวาคม 2548). “วิกฤตการณ์โลกร้อน เมื่ออุณหภูมิโลกเพิ่มขึ้น 1 องศา”. *นิตยสารสารคดี*, 21(250), 26.

Lovelock, Jame. (2533). *เมื่อโลกเอาคืน*. แปลจาก *The Revenge of Gaia*. แปลโดย วิลาลินี เดอบีส. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

1.11 คำขอบคุณ

บทความฉบับนี้ สำเร็จเป็นรูปเล่มเรียบร้อยสมบูรณ์ขึ้นมามีได้ด้วยดีเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้องของการทำบทความ ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่เอื้อเฟื้อสถานที่ให้ความรู้ความอบอุ่นความมั่นคงทางพุทธิปัญญา หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจนมีความเข้าใจ ชัดเจนและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างองอาจ

กราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พระเมธาวันัยรส (ผศ.ดร.) ที่รับเป็นประธานกรรมการควบคุมบทความ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์สุเชาว์ พลอยชุม ที่ให้ความเมตตาโดยเพียรบอกเพียรสอนและชี้แนะแนวทางด้วยจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูอย่างแท้จริง โดยรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน รับเป็นกรรมการ และดร.สาลิณี รักษัตย์กุล กัลยาณมิตร ทั้งสี่ท่านได้กรุณาชี้แนะแนวทางรูปแบบในการจัดทำและเอาใจใส่ตรวจทาน แก้ไข ปรับปรุง อย่างละเอียด ส่งเสริมและแนะนำให้คำปรึกษาด้วยดีเสมอมา ทำให้บทความฉบับนี้สำเร็จด้วยดี

กราบขอบพระคุณพระมหาบุญไทย ปุณณมโน, ดร. รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักษัตย์ และ ดร.สมบุญ วัฒนะ ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก อีกทั้งกราบขอบพระคุณ พระศาสนโสภณ พระเทพวิสุทธิกวี รองศาสตราจารย์ ดร. แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์ อาจารย์ปรโมทย์ ไม้กลัด และนายวิบูลย์ เข็มเฉลิม ที่ให้ความเมตตาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระมหาสม
วินทร์ ปุริสสุตโต, ผศ.ดร. ประธานสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา และคณะอาจารย์กรรมการสอบ
บทความทุกท่านที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนของเนื้อหา ความถูกต้อง
สอดคล้องกับหลักสูตร ทำให้บทความฉบับนี้มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของนักศึกษา
และผู้สนใจใฝ่รู้ต่อไป

ขอขอบคุณครูบาอาจารย์ทุกรูปทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอน ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทั้ง ทาง
โลกและทางธรรม เจ้าหน้าที่ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านทั้งฝ่ายบรรณพิทและคลังที่เมตตาให้
คำแนะนำและอำนวยความสะดวกทุกขั้นตอนในการติดต่อประสานงานจนสำเร็จราบรื่นด้วยดีขอขอบคุณ
พี่น้องผู้สกล ญาติมิตร รวมทั้งเพื่อน ๆ ที่ได้ร่วมเรียนร่วมศึกษาทุกท่านทั้งฝ่ายบรรณพิทและคลัง
ซึ่งเป็นกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง ที่เสียสละเวลาอันมีค่าแนะนำให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน
ตลอดจนข้อมูลต่างๆ

เนื้อหาสาระส่วนใดที่เป็นประโยชน์อันเอื้อต่อการประพจน์คุณธรรมบถทั้ง 10 และเป็นบ่อเกิด
ของมรรคผลกุศลผลบุญของสาธุชนทั้งหลายแล้วไซ้ ผู้วิจัยขออนุโมทนากับกุศลผลบุญอันจะพึงมีพึงได้
นั้น และผู้วิจัยขอขอบุติศความดีเหล่านี้ให้กับคุณพ่อจำลอง - คุณแม่กานดา สมพินิจ ที่ให้ต้นทุนชีวิตและ
ปัจจัยสี่ พันเอก(พิเศษ) นิพนธ์ - พันเอกหญิงสุมาลี สมพินิจ อาจารย์อุบลรัตน์ เกษไชย อาจารย์ธรรมยุต
- อาจารย์วัฒนา แสนใจ นายเฉลิมเกียรติ- นางระพีพร อึ้งแสงภากรณ์ นายมนชัย - นางนิชากร
สมพินิจ ผู้อุปการะทุนการศึกษา และหลานๆ ที่อำนวยความสะดวกในการเดินทางหาข้อมูล